

Vignett SAMTALER I SAMTIDEN

Sitat: Ikke en gang den beste av alle politistyrker kan ha oversikt over alle gatene i en storby.

Livskunst, levende kunst

Richard Shusterman i samtale med Stefán Snævarr

Amerikaneren Richard Shusterman (f. 1950) er en av samtidens mest omdiskuterte kunstfilosofier, ikke minst har hans originale forsvar for rapp-musikk og populærkultur vekket oppsikt. Han kaller sin kunstfilosofiske tenkning «pragmatisk estetikk» og setter filosofiens praktiske følger i fokus. Shustermans siste bok heter *Performing Live* og utkom i fjor. Sin pragmatiske estetikk introduserte han i boken fra 1992, *Pragmatist Aesthetics: Reliving Beauty, Rethinking Art*.

Handlingen og kunsten

Stefán Snævarr: Vi har flere skoler på estetikkens område, for eksempel kontinental estetikk og analytisk estetikk. (1) Din opprinnelige hjemstavn er den analytiske estetikken og du har redigert en bok om den. Likevel velger du nå å bekjenne deg til pragmatisk estetikk. Kan du si hva du mener med «pragmatisk estetikk»?

Richard Shusterman: Jeg betrakter pragmatisk estetikk som en mellomvei mellom kontinental og analytisk estetikk, en kombinasjon av det beste fra begge tradisjoner. Selve ideen om en pragmatisk estetikk kan høres paradoksal ut siden det pragmatiske er nært knyttet til ideen om det praktiske. Det er en idé som nettopp står i motsetning til forestillingen om det estetiske, som tradisjonelt blir definert som desinteressert og uten formål. (2) Den pragmatiske estetikken utfordrer altså den gamle motsetningen mellom det praktiske og det estetiske. Den utvider vårt begrep om det estetiske, som både filosofiens dominerende ideologi og vår kulturelle økonomi har gitt et lite område og en marginal status. Den konvensjonelle forestillingen om det estetiske er forestillingen om det som området for *Schein* (skinn, det tilsynelatende) og lek. Dermed skulle det stå fjernt fra det praktiske liv. Resultatet: Det estetiske er blitt trivialisert i filosofi og samfunns teori. Motsatt har man tenkt seg at politikens og markedets virkelige verden viser den effektive bruken av forestillinger og bilder for eksempel når det gjelder å markedsføre produkter og politiske kandidater. Denne måten som politikk og marked bruker det estetiske på, faller ikke nødvendigvis den pragmatiske estetikerens i smak, men man fastholder likevel at vår estetiske erfaring og smak er formet av politiske og sosiale krefter.

Et annet aspekt ved den måten pragmatismen vil utvide vår forestilling om det estetiske, er hvordan den utvider vårt kunstbegrep fra ikke bare å dekke «høyverdig» kunst. Den spiller jo ikke så stor rolle i vanlige menneskers liv. Både liv og kunst lider som følge av gapet mellom de to. Mitt pragmatiske forsvar for den estetiske legitimiteten til populær kunst og min vekt på etikk som en kroppsliggjort livskunst har som formål å utvide vår forestilling om kunst.

Handlingen og filosofien

Snævarr: Det er vel åpenbart at din pragmatiske estetikk må innebære en forandring i filosofiens rolle?

Shusterman: Ja, det gjør den i aller høyeste grad. Pragmatisk estetikk innebærer en mer aktiv og forbedrende rolle for filosofien. Dens formål er ikke så mye å gripe sannheten i vår kunstforståelse som å ny-fortolke kunst for å styrke dens rolle i praksis. Formålet er ikke

kunnskap, men forbedret erfaring, selv om både sannhet og kunnskap selvsagt spiller en rolle som midler til dette formålet.

Snævarr: Kan du forklare nærmere hva du mener med «en forbedret erfaring»?

Shusterman: Med «forbedret erfaring» mener jeg en rikere og mer givende erfaring som kan bidra til økt velferd. Det ligger nærmest i sakens kjerne at som bevisste vesener er det en nær sammenheng mellom vår velvære og våre bevissthetstilstander, inkludert våre opplevelser. En forbedring av våre estetiske erfaringer kan øke vår velvære, erfaringen av god musikk eller dikt kan få oss til å føle oss bedre. Men vi er ikke bare bevisste vesener, eller rettere sagt. Det finnes ikke noe klart skille mellom kropp og bevissthet. Derfor kan en forbedret estetisk erfaring også gi oss større energi og vitalitet. Kunsterfaring kan til og med føre til reduserte muskelspenninger.

Snævarr: Da kan du kanskje fortelle oss hva du mener med «en forbedrende rolle for filosofien»?

Shusterman: Med «forbedrende rolle for filosofien» mener jeg at filosofien skal bidra til å øke menneskenes velferd. Pragmatisk estetikk har altså som mål å forme fremtiden snarere enn å avbilde fortiden, og kan derfor ikke konsentrere seg om gamle akademiske problemer. Den må takle nåtidens situasjon og nye estetiske former. Det er grunnen til at jeg de siste ti årene har arbeidet med populære kunstformer som rapp og country, foruten vår tids fascinasjon av teknologi og nye medier. Dessuten har jeg vært opptatt av vårt eldste tekniske instrument og medium, nemlig vår kropp. I min nye bok *Performing Live* er hvert av disse temaene viet ett kapittel.

En av den pragmatiske estetikkens hovedideer er å føre teorien nærmere kunsterfaringen med det for øyet å fordype og forbedre begge. Min teoretisering begynner som regel med en sterk, provoserende estetisk erfaring (erfaringer som ikke er alltid behagelige). Slik begynte mine refleksjoner om den «skumringsmettede»(shadowy) estetikken til det urbane fraværet en brutal natt på et illegalt techno-disko i Berlin. Pragmatistens vektlegging av erfaring betyr også at estetisk tenkning ikke bare kan benytte seg av abstrakte argumenter i tradisjonell filosofisk stil. Den må arbeide ut fra detaljerte analyser av konkrete kunstverk, der erfaringen av verkene er beriket av inngående og teoretiske kyndige studier. Derfor har jeg arbeidet med så forskjellige emner som Eliots og Baudelaires diktning på den ene siden, og Stetsasonics rappmusikk og George Straits og Willie Nelsons film-musikaler på den annen side. Det må også fremheves at jeg bruker uttrykket «pragmatisk estetikk» for å markere at min tenkning er inspirert av William James og John Deweys pragmatisme, spesielt den sistnevnte. Dette til tross for at jeg er uenig med dem på mange måter, filosofisk og ikke minst når det gjelder smak på kunstens område. De hadde faktisk en ganske konservativ smak.(3)

Snævarr: Du nevnte at din pragmatiske estetikk var et forsøk på å finne en middelvei mellom analytisk og kontinental filosofi. Men fremdeles savner jeg en nærmere redegjørelse for ditt forhold til disse to filosofiske skolene.

Shusterman: Jeg er fortsatt ganske knyttet til analytisk filosofi. På den måten ligner jeg moderne pragmatister som Nelson Goodman og Richard Rorty.(4) Min pragmatiske estetikk henter inspirasjon fra den analytiske filosofi på mange måter. Det gjelder ikke minst den analytiske vekten på det empiriske, den analytiske argumentasjonsmåte og klarhet i uttrykksmåten. Men den kontinentale estetikken har gitt meg en dypere forståelse for estetikkens sosiale, politiske og kroppslige dimensjoner. Adorno og spesielt Bourdieu hjalp meg til å se den sosiale og politiske siden av kunsten. Foucault og Merleau-Ponty lærte meg å oppfatte viktigheten av kroppslig erfaring, ikke bare for estetikken, men også for filosofien generelt.(5)

Handlingen og kroppen

Snævarr: Er det du kaller «somaestetikk» -- kroppsestetikk -- en del av din pragmatiske estetikk?

Shusterman: Pragmatismen har ingen enerett på kroppsestetikk, ei heller er alle pragmatister kroppsvennlige. Richard Rorty er et eksempel på det. Men min erfaringsorienterte pragmatisme, akkurat som James' og Deweys pragmatisme, legger vekt på at kroppen danner grunnlaget for vår erfaring, og at den kan bli trent opp til å forbedre vår erfaring. Jeg har laget uttrykket «somaestetikk» for å definere en disiplin som både er teoretisk og praktisk og som har som oppgave å studere og forbedre bruken av kroppen, forstått som sete for sanselig-estetisk opplevelse og kreativ selvskapelse.(6) Somaestetikkens mål er å øke vårt velvære, både på den måten at den gjør vår sanseerfaring klarere og mer fornøynelig, og ved å hjelpe oss til å se bedre ut ved å gjenforme de kroppslige sidene ved våre identiteter. Ved å ha en slik praktisk oppgave knyttes somaestetikk til pragmatismen. For øvrig kan jeg fortelle deg at i tillegg til å være filosofilærer underviser jeg også i Feldenkrais-metoden, en slags kroppsundervisning, som er kjent rundt omkring i verden, også i Norge.

Snævarr: Har du tenkt på det interessante faktum at «soma» i sanskrit betegner en mystisk rusdrikk og at «sómi» på islandsk og norrønt betyr «ære»? Kanskje viser dette at kroppen er sete både for nytelse og moralitet.

Shusterman: Nei, jeg har ikke hørt om «soma» i de betydninger ordet har i sanskrit og islandsk/norrønt. Men jeg er helt enig i dine konklusjoner, dvs. det at kroppen er sete for både nytelsen og det moralske. Ikke bare kroppens nytelse, også tankens fornøynelser, har sine røtter i kroppen. Det er ikke lett å glede seg over filosofi eller musikk hvis man har dundrende hodepine. Respekten for kroppen er nøkkelen til etikkens forskjellige sider Til og med en død kropp krever moralsk respekt, husk bare historien om Antigone.(7) Men kroppen har også viktige etiske dimensjoner som det sentrale medium for moralsk disiplin. Vi faster og bader for å bli rene, vi disiplinerer våre kroppar for å øke vår viljestyrke, og vi kan jo utrette mer på den moralske fronten hvis vi er i god fysisk form. Kynikeren Dionysios onanerte en gang på markedspllassen og viste slik at kroppen kan gi oss glede. Dette var hans måte å undervise oss i moral: Livets største gleder kan oppnås uten den korrupperende jakten på makt og rikdom, eller for den saks skyld, en partner. Somaestetikkens rolle er å studere de komplekse kroppslige disiplinene som har å gjøre med glede og etisk fremskritt.

Handlingen og storbyen

Snævarr: I din nye bok, *Performing Live*, har du en meget inspirerende artikkel om urban estetikk og fravær. Kan du forklare hvilken rolle fraværet spiller i urbanitetens estetikk?

Shusterman: Fravær er viktig for urbanestetikken på mange måter. For det første kan en overbefolket by være uutholdelig. Vi trenger åpne rom slik at mennesker kan finne ro og distanse fra det hektiske forretningslivet i storbyen, rom for kreative uttrykk. Derfor trenger alle gode byer parker og torg. Slike fravær gir bakgrunn for det dramatiske ved kreativt nærvær, rommet eller scenen for performansar, for eksempel i form av utekonserter, sportsbegivenheter, politiske demonstrasjonar, eller romantiske erfaringar. Mer generelt og metafysisk tror jeg at fravær av et eller annet slag er en nødvendig betingelse for at væren og mening kan bli et positivt nærvær. Dette er en idé jeg finner i asiatiske tradisjonar. Dessuten virker det nesten som om Heidegger mente noe lignende.

For å vende tilbake til det urbane fraværet: Jeg mener at dette fraværet ikke bare er et spørsmål om åpne fysiske områder. Den urbane måten å være sofistisert på er en funksjon av det mentale rommet. Det er jo så mange mennesker og objekter i en storby, og det gjør at den urbane personen ikke kan bli følelsesmessig knyttet til dem alle. Den urbane må holde en viss psykisk avstand til mennesker og ting, et følelsenes fravær som Georg Simmel identifiserer med rasjonalisering og en blasert holdning.(8) Kanskje er det faktum at byer er for store til å

bli oppfattet i en synoptisk visjon, det viktigste aspekt ved det urbane fraværet. Det er alltid utsikt til at noe interessant skjer utenfor vårt synsfelt, i den neste gaten, i en annen bydel. Dette fraværet kan stimulere vår fantasi Eros, sende oss på en spennende leting etter det skjulte, hinsides vår egen bydel, de veier vi vanligvis ferdes. Flanøren, slik Baudelaire og Benjamin beskriver ham, knyttes til dette urbane mysteriet.(9) Jeg prøver også å vise at storbyens kompleksitet og størrelse kan gjøre ting fraværende for overvåkning på, en måte som åpner for overskridende politiske og kulturelle handlinger. Ikke en gang den beste av alle politistyrker kan ha oversikt over alle gatene i en storby. Motsatt dette gir en småby med bare én hovedgate ikke noe løfte om denne mystikken av skjulte overflodshorn, dette fraværets Eros som får byens flanør til å lete etter det store eventyret.

Handlingen og rapp-musikken

Snævarr: Du er berømt, til og med beryktet, for å skrive i rosende vendinger om rapp-musikk. Du kaller faktisk rappen for «en postmoderne kunstform». Kan du utdype dette?

Shusterman: Det var mine skrivelser om rapp tidlig på nittitallet som førte til at mine arbeidere fikk en viss oppmerksomhet i mediene. Ikke så mye i USA, hvor filosofiske ideer nesten bare spiller en rolle i det akademiske livet, men i Tyskland og Frankrike. Mine overveielser om rapp dreier seg både om dens dyder og laster, samt denne musikkens mange motsigelser. Men jeg valgte å legge vekt på de positive sidene fordi alle andre hadde snakket som om rapp var uten verdi. Jeg så rapp som uttrykk for postmoderne temaer: resirkulering av eldre materialer, eklektisk (utvelgende) blanding av stilarter og entusiastisk tillit til ny teknologi og populær kultur, et opprør mot den modernistiske ideen om estetisk autonomi (10) og kunstnerisk renhet, og en vektlegging av det lokale og forbigående snarere enn det evige og universelle. Det som ikke minst gjør rapp interessant for pragmatisk estetikk, er den måten rapp blander sammen politikk og kunst, pluss den måten den knyttes til en kropporientert danseestetikk.

Snævarr: Du nøyer deg ikke med å forsvare rapp, men også populærkultur og underholdningskultur i sin alminnelighet. Men jeg har en følelse at du generaliserer populære kunstformer i sin alminnelighet på grunnlag av rapp-musikk alene. Det virker som du ikke er klar over at mye peker i retning av at det voldsomme forbruket av visuell underholdning skader ungdommens språklige ferdigheter, bidrar til økt analfabetisme og redusert lesning og generelle kunnskaper. Dessuten skader dette forbruket ungdommen fysisk fordi de sitter foran skjermen hele dagen og knapt beveger seg. Hvordan svarer du på denne kritikken?

Shusterman: Jeg forherliger slett ikke populærkulturen i sin alminnelighet. Jeg definerer faktisk min holdning til populærkultur, ikke minst rapp, klart som melioristisk, dvs. forbedrende. Jeg fordømmer populærkulturen like mye som jeg forherliger den. I mitt ønske om å forbedre overser jeg ikke populærkulturens svakheter og farer, men legger samtidig vekt på dens gode sider og potensial. Denne kulturen trenger å bli forbedret fordi mye av den er dårlig, men også fordi den kan være ganske bra og derfor fortjener konstruktiv kritikk, ikke ensidig fordømmelse. Jeg er enig med deg i at et ensidig forbruk av det verste av populærkulturen kan være meget farlig for vår kultur. Jeg vil likevel legge vekt på at rapp utvikler både språklige ferdigheter og dynamiske bevegelser. Men det å forsvare populærkultur er ikke å kreve dens hegemoni eller kjempe for avskaffelsen av tradisjonell høykultur. Jeg er en pluralist når det gjelder kultur og medier, diverse genre og medier har hver sin styrke og svakhet. Faktisk er grenselinjene mellom høy- og populærkultur ofte uklare -- det som var populærkultur i en tidsalder er blitt høykultur i en annen tid. Eksempelvis var Shakespeares skuespill tidligere folkelig underholdning. Det betyr selvsagt ikke at Ice-T og Eminem kommer til å bli dette århundrets Henry Miller, for ikke å si Shakespeare.

Handlingen og mangfoldet

Snævarr: Vi kan snakke om de tre P'ene i din tenkning, pragmatismen, den populære kulturen og pluralismen. Vi har snakket om de to første P'ene, nå er det kanskje på tide å diskutere din pluralisme.

Shusterman: Pluralisme er en viktig del av min pragmatisme. Den er et logisk resultat av det pragmatiske synet på erkjennelse. Ifølge pragmatismen er vår kunnskap og vårt syn på virkeligheten i høy grad avhengig av våre praktiske interesser og behov. Det er åpenbart at våre interesser, behov og problemer ikke er uniforme, ikke minst fordi verden forandrer seg stadig og utfordrer oss på nye måter. Derfor må filosofien være åpen for forskjellige måter å forstå disse mangfoldige «virkelighetene», eller skape nye. Men det bør fremheves at min forestilling om plurale perspektiver ikke betyr at jeg er tilhenger av en radikal relativisme eller subjektivismen. Det faktum at vi kan gi forskjellige, men gyldige beskrivelser av et bibliotek, f.eks. ut fra kortkatalogen, dets budsjett, eller dets ytre struktur, betyr ikke at en hvilken som helst beskrivelse av biblioteket kan rettfærdiggjøres.

Altså: Det faktum at en pragmatisk pluralist må være åpen for nye alternativer, betyr ikke at vedkommende er nødt til å akseptere en hvilken som helst måte å betrakte virkeligheten. En annen viktig side ved min pragmatiske pluralisme er hva jeg kaller dens «inkluderende disjunktive holdning». (11) Mens de fleste filosofiske skoler har et enten/eller syn på verden, de mener altså at vi må velge mellom to alternativer på den måten at det ene aksepteres, det andre utelukkes, mener jeg at vi bør tolke disjunksjoner på en inkluderende måte akkurat slik man gjør både i symbolsk logikk og dagliglivet. Et eksempel på et inkluderende valg kan være at hvis valget står mellom vin eller vann så kan vi velge begge alternativene. Mange av mine kritikere overser dette og misforstår min tenkning på grunn av det. Det burde være klart at mitt forsvar for populær kunst ikke betyr at jeg utelukker «høyverdig» kunst. På samme måte betyr ikke mitt forsvar av det kroppslige at jeg er mot sjelen; dessuten bygger dualismen mellom kropp og sjel på feil premisser. Selvfølgelig har pluralismen sine grenser og det finnes situasjoner hvor vi må velge mellom to alternativer på den måten at vi utelukker det ene alternativet. Men mitt pragmatiske utgangspunkt er at vi bør gå ut fra at forskjellige verdier kan forsones inntil vi oppdager gode grunner for å mene at de er gjensidig utelukkende. Dette virker på meg som den beste måten for oss å få mest mulig ut av det mangfoldet livet byr på.

På denne måten tjener også pluralismen kunsten å leve. Det er den kunsten pragmatismen har som mål å utvikle.

Noter

1 Analytisk estetikk legger vekt på analysen av estetikkenes nøkkelbegreper, den kontinentale estetikken er gjerne mer spekulativ og legger større vekt på å oppnå helhetssyn på estetiske fenomener.

2 Dette betyr i klartekst at kunsten bare skal være for kunstens skyld, den har verdi i seg selv og er ikke middel til noe annet.

3 Disse to er sammen med Charles Sanders Peirce (1839–1914) grunnleggerne av den amerikanske pragmatismen. James (1842–1910) var filosof og psykolog, Dewey (1859–1952) leverte viktige bidrag til pedagogikkens filosofi, samt kunstfilosofien. Han la vekt på kunstens rolle for vår konkrete livserfaring, en tanke som har inspirert Shusterman sterkt.

4 Shusterman står den skeptiske og post-modernistiske pragmatismen til Rorty (f. 1931) nær. Nelson Goodman (1906–1998) var en svært innflytelsesrik filosof som skrev om både erkjennelsesteoretiske og kunstfilosofiske temaer fra en pragmatisk synsvinkel.

5 Theodor W. Adorno (1903–1969) var en viktig skikkelse innenfor Frankfurterskolen og leverte bidrag til estetikken. Pierre Bourdieu (f. 1930) er en fransk sosiolog som blant annet er kjent for sine undersøkelser av smaken til forskjellige samfunnsgrupper. Maurice Merleau-Ponty (1908–1961) var en fransk filosof som la vekt på kroppens rolle i vår erkjennelse. Hans landsmann og kollega Michel Foucault (1926–1984) var også opptatt av det kroppslige, men mer av kroppens seksuelle og samfunnsmessige funksjon.

6 «Soma» er gresk for «kropp».

7 I Sofokles' skuespill *Antigone* nekter Thebens hersker Kreon å tillate at en opprørers kropp blir begravd på sømmelig vis. Opprørers søster Antigone ofrer alt i kampen for å gi liket en verdig begravelse.

8 Georg Simmel (1858–1918) var en tysk sosiolog som skrev mye om storbyens sosiale liv.

9 Den franske dikteren Charles Baudelaire (1821–1867) skrev betraktninger over storbyens flanører dvs. de elegante dagdriverne. Den tyske tenkeren Walter Benjamin (1892–1940) tok opp temaet senere.

10 Hvis det gir mening å si at kunsten eksisterer (burde eksistere) for sin egen skyld, så har kunsten en estetisk autonomi (selvstendighet).

11 En disjunksjon er den logiske konstanten som vi i dagligtalen kaller «eller». Den ekskluderende disjunksjonen er «eller» i betydningen «enten–eller»: Enten så finnes Gud eller så finnes han ikke. Alternativene er ekskluderende. Den inkluderende disjunksjonen er av typen «enten drar vi til Italia eller Frankrike» hvor det er klart at vi tenker på å dra i hvert fall til det ene landet, muligens til begge. Vi kan her tenke på Ole Brumm som på spørsmålet «vil du ha honning eller melk?» svarte «ja takk». Kanskje er Shusterman en åndsfrende av den godslige bamsen. Han er i hvert fall en åndsfrende av dialektiske tenkere som jo mener at motsetninger er konstitutive for hverandre, slik at det å tenke i ekskluderende alternativer kan føre galt av sted.